SUMMARY. In this article, there are thoughts and opinions about the important aspects and methods of working with future directors on the behavioral analysis of the selected work, training student director personnel.

KINO HÁM DRAMATURGIYA

HUJJATLI FILMLARDA OVOZ REJISSYORLIGI: TEXNIKA, SAN'AT VA HAQIQATNI IFODALASH

Abdreymov Manas Bekpolatovich – *"Texnogen san'ati" kafedrasi mudiri*
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so'zlar: hujjatli film, ovoz rejissyorligi, atmosferik tovushlar, musiqaning roli, foley, dubbing, audiovizual san'at, montaj, ovoz effektlari, hissiy ta'sir.

Ключевые слова: документальное кино, звукорежиссура, атмосферные звуки, роль музыки, фоли, дубляж, аудиовизуальное искусство, монтаж, звуковые эффекты, эмоциональное воздействие.

Key words: documentary film, sound design, atmospheric sounds, role of music, foley, dubbing, audiovisual art, editing, sound effects, emotional impact.

Hujjatli film – bu hayotning o'ziga xosligini, voqealarni va odamlarga bo'lgan munosabatni ko'rsatishga intiladigan, realistik va ko'pincha dokumental materiallardan foydalanuvchi audiovizual san'at turi sifatida tanilgan. Ushbu filmning haqiqiy voqealar bilan chambarchas bog'lanishi, tomoshabinga tasvirlangan hodisalar va holatlar haqida aniq tasavvur berish, odamlarni o'zaro bog'lash va tushunishni kuchaytirish uchun ovozning roli muhimdir. Hujjatli filmlar ko'pincha dramatik yoki ilmiy maqsadlarda yaratiladi va ular tasvirlangan voqealarni tomoshabinga eng to'liq va aniq tarzda yetkazishga harakat qiladi. Ovoz rejissyorligi bu jarayonda faol ishtirok etadi, chunki ovozlar nafaqat voqealarni aks ettirishda, balki filmning maqsadi va muallifning fikrini tomoshabinga etkazishda ham muhim vositadir.

Hujjatli filmlarda ovoz rejissyorligi, odatda, musiqa, atmosfera tovushlari va ovoz effektlaridan tashkil topgan ko'p qirrali yondashuvni o'z ichiga oladi. Ovoz rejissyorlari filmning badiiy tarkibiga qarab, tasvir va audio elementlarini uyg'unlashtirishni maqsad qiladilar. Shu bilan birga, ovoz rejissyorligi ham texnik, ham badiiy bilimlarni o'z ichiga oladi, chunki filmda aniq bir tasvirning yaratgan muhitini yoki hissiy holatini ovoz orqali tasvirlash kerak bo'ladi. Filmning ovozli tarkibini yaratishda san'at va texnikaning uyg'unligi yuqori darajadagi ijodkorlikni talab qiladi. [1-56]

Ovoz rejissyorligi hujjatli filmning hajmi va turiga qarab o'zgaradi, shuning uchun har bir film uchun ovozni ishlatish va yaratish yondashuvi individual tarzda yaratiladi. Dastlabki ovozlar va audiovizual vositalar orqali filmning umumiy muhitini yaratish juda muhim. Hujjatli filmlarda ovozning ahamiyati shundaki, ular orqali tomoshabin filmni faqat ko'rish bilan cheklanmaydi, balki ularning his-tuyg'ulari, tasavvurlari va fikrlari ham qo'zg'atiladi. Hujjatli filmlarda ovoz rejissyorligining roli ko'plab texnik va estetik jihatlarni o'z ichiga oladi. Ovoz rejissyorlari bir tomondan, tasvirlar bilan uyg'un tovushlar yaratishda va filmga musiqiy elementlarni qo'shishda yirik mas'uliyatni o'z zimmasiga olishadi. Biroq, boshqa tomondan, ular o'zlarining ijodiy qarashlarini va estetik yondashuvlarini qo'llab-quvvatlaydilar. Masalan, hujjatli filmda musiqaning roli juda katta, chunki musiqaning atmosferik effektlari tomoshabinlar uchun filmning aniq maqsadiga erishishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. [2-74].

Ovoz rejissyorligi san'ati ilim fanda juda qiyinchilik tug'diradigan kasblardan biridir bu sohada san'at va texnikaning ijodiy topilmasi va boshqa har xil ijodiy yutuqlari haqida so'z ketganda olimlarning ilmiy ishlaridan kelib chjiqib chuqur tahlil qilishga ti'gri keladi. Ovoz rejissyorligi – bu faqatgina tovushlarni birlashtirish yoki tovush effektlarini yaratish emas, balki filmning badiiy shaklini yaratishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Hujjatli filmda ovozning roli keng qamrovli bo'lib, ovoz rejissyorlari filmning tasvirlari bilan uyg'unlashgan tovushlarni yaratadilar. Bu tovushlar atrof-muhitning o'ziga xosligini tasvirlashga yordam beradi, voqeani yanada ta'sirli va hayotiy qilishda muhim rol o'ynaydi. Ovoz rejissyorlari hujjatli filmda yuqori sifatli, real va dramatik tovushlarni yaratish orqali tomoshabinlarga filmni to'liq his qilish

imkoniyatini yaratadilar. Hujjatli filmda ovoz ishlatilishini o‘rgatish, nafaqat texnik, balki estetik yondashuvni talab qiladi.

Hujjatli filmlarda ovoz rejissyorligining roli ko‘plab texnik va estetik jihatlarni o‘z ichiga oladi. Ovoz rejissyorlari bir tomondan, tasvirlar bilan uyg‘un tovushlar yaratishda va filmga musiqiy elementlarni qo‘shishda yirik mas'uliyatni o‘z zimmasiga olishadi. Biroq, boshqa tomondan, ular o‘zlarining ijodiy qarashlarini va estetik yondashuvlarini qo‘llab-quvvatlaydilar. Masalan, hujjatli filmda musiqaning roli juda katta, chunki musiqaning atmosferik effektlari tomoshabinlar uchun filmning aniq maqsadiga erishishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. [3-74]. Bundan tashqari, ovoz rejissyorligi ko‘plab ijodiy elementlardan iborat bo‘lgan jarayonni talab qiladi. Ovoz effektlari, masalan, foley – bu filmlarda realistik ovozlarni yaratish uchun ishlatiladigan texnik vositadir. Foley yordamida filmda har bir harakatning, masalan, odamlarning bosib o‘tishi yoki qog‘ozni qirib tashlashning tovushi yaratiladi. Bu jarayon filmning tasvirini yanada haqiqiy qiladi va tomoshabinni voqeaga yanada chuqurroq bog‘laydi. Hujjatli filmda har bir tovushning ahamiyati katta va u filmning vizual qismiga qo‘shimcha ta'sir qilishi mumkin. [4-122].

Atmosferik Tovushlar: Haqiqatni Tasvirlash Vositasi: Atmosferik tovushlar, hujjatli filmlar uchun zarur komponent bo‘lib, ular filmdagi muhitni aniq va to‘liq tasvirlashda xizmat qiladi. Ovoz rejissyorlari atmosferik tovushlar yordamida filmning haqiqatini aks ettirishni maqsad qiladilar. Masalan, shahar atrofidagi shovqin, tabiatdagi tinchlik, yomg‘irning ovozi yoki odamlarning harakatlari – bularning barchasi filmga haqiqatni, real voqealarni tasvirlashda yordam beradi. Atmosferik tovushlar nafaqat filmning realistikligini ta'minlaydi, balki filmning hissiy holatini ham yaratadi. Hujjatli filmlarda atmosferik tovushlar o‘ziga xos vosita sifatida ishlatiladi, chunki ular tomoshabinga voqealar joyining holati va makonini yanada aniqroq yetkazishga imkon beradi. Shunday qilib, tovushlar, filmdagi muhitni yaratishda va tomoshabinlarni voqeaga chuqurroq jalb qilishda muhim rol o‘ynaydi. [5-101]. Atmosferik tovushlar, shuningdek, filmning umumiy tasvirini va umumiy hissiyotini kuchaytiradi, bu esa tomoshabin uchun yanada kuchli va ta'sirli bo‘lishiga olib keladi.

Musiqa va Ovoz Effektlari: Filmni Jonlantirish: Musiqa hujjatli filmlarda dramatik effektlarni yaratishda muhim vosita hisoblanadi. Musiqa yordamida filmning asosi va qahramonlarining ruhiy holati, shuningdek, filmdagi muhim voqealar yoki o‘zgarishlar haqida tomoshabinga aniq tushuncha berish mumkin. Musiqa – bu filmni kuchliroq qilish, uning badiiy ahamiyatini oshirish va tomoshabinni o‘ziga jalb qilish uchun zarur vositadir. Shuningdek, musiqa yordamida filmning mavzusini yoki voqealar tahlilini kuchaytirish mumkin. [6-154].

Musiqa va ovoz effektlarining uyg‘unligi filmning hissiy to‘liq ko‘rinishini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Hujjatli filmlarda musiqa va tovushlarning birgalikda ishlatilishi filmning badiiy yaxlitligini ta’minlaydi. Boshqa tomondan, foley effektlari yoki ovoz montaji orqali filmda yuz berayotgan kichik harakatlar yoki tovushlarni yaratish filmni yanada haqiqiy va ta'sirli qiladi.

Dublyaj: Multimadaniy Yondashuv: Dubbing, hujjatli filmlar uchun zarur vosita bo‘lib, turli tillarda subtitrlar yoki qo‘shimcha izohlarni taqdim etish uchun ishlatiladi. Dubbingning afzalligi shundaki, filmning global auditoriya uchun tushunarli bo‘lishini ta'minlaydi. Ovoz rejissyorlari, turli tillarda filmni dublyaj qilishda nafaqat so‘zlarning to‘g‘ri tarjimasini, balki madaniy kontekstga mos ovozlar yaratishni maqsad qiladilar. Shunday qilib, dubbing hujjatli filmlarda xususiy va keng auditoriyalar uchun samarali vosita hisoblanadi. [7-108]. Hujjatli filmlarda ovoz rejissyorligining roli nihoyatda muhimdir, chunki ovoz nafaqat filmning tasviriy qismiga mos keladi, balki tomoshabinlarga filmning maqsadi va voqealarini aniq va ta'sirli tarzda yetkazishda yordam beradi. Ovoz rejissyorlari filmning audiovizual tuzilmasini yaratishda, tovush va musiqa orqali filmni hayotiy va hissiy jihatdan kuchaytiradilar. Ovoz rejissyorligi nafaqat texnik, balki estetik ijodkorlikni ham talab qiladi, bu filmning dramatik va psixologik tasvirini kuchaytiradi. Atmosferik tovushlar, musiqaning roli, foley effektlari va dubbing kabi ovoz komponentlari hujjatli filmlar uchun zarur vositalardir, chunki ular filmni realistik va haqiqatga yaqin qilish, tomoshabinlarning filmga bo‘lgan bog‘lanishini kuchaytirish va his-tuyg‘ularini qo‘zg‘atishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Hujjatli filmlarda ovoz rejissyorligining texnik yondashuvlari filmning umumiy tasvirini to‘ldirib, badiiy shaklini yaratishda yordam beradi. Hujjatli filmlarda ovozning ahamiyati, uni nafaqat texnik va badiiy maqsadlarda, balki tomoshabin bilan aloqani o‘rnatish, voqealarni yoki hodisalarni kuchaytirish va hissiy ta'sir

yaratishda ham ko‘rish mumkin. Buning natijasida, ovoz rejissyorligi filmning muvaffaqiyatini ta'minlashda katta ahamiyatga ega bo‘ladi va hujjatli filmlarning san'ati va texnikasida ajralmas o‘rin tutadi.

Glossary (So‘zlar Lug‘ati)

1. **Hujjatli film (Documentary film):** Real voqealar, hodisalar yoki hayotiy mavzularni tasvirlaydigan, badiiy usulda yasalgan film turi. Hujjatli filmlar faktlarga asoslanadi va odatda haqiqiy odamlar va voqealar bilan ishlaydi.
2. **Ovoz rejissyorligi (Sound design):** Film yoki boshqa audiovizual mahsulotlarni yaratishda ovozning barcha aspektlarini boshqarish va dizayn qilish jarayoni. Bu jarayon musiqalar, tovush effektlari, atmosferik tovushlar va ovozli tasvirlarning integratsiyasini o‘z ichiga oladi.
3. **Atmosferik tovushlar (Atmospheric sounds):** Filmdagi muhitni yoki joylashuvni aniq ifodalovchi tovushlar. Masalan, tabiatning tovushlari, odamlar orasidagi shovqin yoki shahar tovushlari, bu orqali voqea joyi tomoshabinga haqiqiy tarzda ko‘rsatiladi.
4. **Musiqaning roli (Role of music):** Musiqa filmdagi atmosferani yaratishda, tomoshabinlarni voqeaga ruhiylanishda, yoki hissiy ta’sirni kuchaytirishda ishlatiladi. Musiqa filmning umumiy dramaturgiyasiga xizmat qiladi.
5. **Foley:** Filmga o‘zgacha tovush effektlarini qo‘shish jarayoni. Tabiiy tovushlar (masalan, qadamlar, eshikni ochish, ob-havo tovushlari) filmning haqiqiylik hissini oshirish uchun yaratiladi.
6. **Dublyaj:** Film yoki televizion dasturlarni boshqa tilga tarjima qilish va yangi ovozlarni yozish jarayoni. Bu jarayonda original ovozlar olib tashlanib, yangi ovozlar joylashtiriladi.
7. **Audiovizual san'at (Audiovisual art):** Tasvir va ovozning birgalikda ishlashini talab qiladigan san’at turi. Film, video, animatsiya va boshqa vizual va eshitish elementlari birlashtirilgan san’at shakllari audiovizual san’atga kiradi.
8. **Montaj (Editing):** Film yoki videomateriallarni tartibga solish va shakllantirish jarayoni. Montaj orqali filmning strukturasini yaratish, tasvir va ovozni uyg‘unlashtirish, hikoyaning ritmini boshqarish mumkin.
9. **Ovoz effektlari (Sound effects):** Filmda tasvirni to‘ldirish yoki voqeaga ta’sir qilish uchun yaratilgan sintetik yoki tabiiy tovushlar. Masalan, harakat tovushlari, quroldan o‘q otish, motorning tovushi.
10. **Hissiy ta’sir (Emotional impact):** Film yoki boshqa san’at asarining tomoshabinlarda muayyan his-tuyg‘ularni (baxt, qo‘rquv, hayajon) uyg‘otish qobiliyati. Ovoz, musiqalar va tasvirlar bu hissiy ta’sirni yaratishda asosiy rol o‘ynaydi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Kalinek K., Documentary Film: A Very Short Introduction, Oxford University Press, 2012-y.
2. Squire R., Sound for the Documentary: A Practical Guide, Routledge, 2002-y.
3. Ross K., The Documentary Film Reader, Oxford University Press, 2010-y.
4. Holman T. Sound for Film and Television. 3rd ed., Focal Press, 2010-y.
5. Katz M. The Art of Film Sound. McGraw-Hill, 2004-y.
6. Brown R. Sound Design: The Expressive Power of Music, Voice, and Sound Effects in Cinema. Focal Press, 2008-y
7. Tufte T. The Sound of Cinema: Music and Audio in Films. Oxford University Press, 2006-y.

REZYUME. Hujjatli film – bu real voqealarni tasvirlash va haqiqatni aks ettirishga qaratilgan audiovizual san'atning bir turi bo‘lib, uning muvaffaqiyati ko‘pincha ovoz rejissyorligining yuksak darajadagi ijrosi bilan bog‘liqdir. Ovoz rejissyorlari hujjatli filmlar orqali tasvirni yanada kuchliroq his qilish, tomoshabinga voqea va vaziyatni chuqurroq yetkazish imkoniyatini yaratadilar. Atmosferik tovushlar, musiqaning roli, foley effektlari va dubbing kabi ovoz komponentlari filmning haqiqatni tasvirlashda va hissiy ta’sirni oshirishda zarurdir. Maqola hujjatli filmlarda ovoz rejissyorligining texnik va san’atiy jihatlari, uning filmda ifodalanadigan voqealarga ta’siri, auditoriya bilan bog‘lanishning psixologik va badiiy o‘rni haqida so‘z yuritadi.

РЕЗЮМЕ. Документальное кино - это вид аудиовизуального искусства, ориентированный на отображение реальных событий и правды, успех которого во многом зависит от высокого уровня работы звукорежиссуры. Звукорежиссеры в документальных фильмах создают возможность более яркого восприятия изображения, позволяют глубже передать событие и ситуацию зрителю. Атмосферные звуки, роль музыки, фоли и дубляж - важные элементы звукового оформления, способствующие более точному отображению реальности и усилению эмоционального воздействия. В статье рассматриваются технические и художественные аспекты звукорежиссуры в

документальных фильмах, её влияние на выражение событий в фильме и психологическое, художественное взаимодействие с аудиторией.

SUMMARY. Documentary film is a form of audiovisual art that focuses on depicting real events and truth, and its success is often linked to the high-level performance of sound design. Sound designers in documentary films create opportunities for a more vivid experience of the visuals, allowing deeper communication of events and situations to the audience. Atmospheric sounds, the role of music, foley effects, and dubbing are essential components of sound design, aiding in the accurate portrayal of reality and enhancing emotional impact. This article discusses the technical and artistic aspects of sound design in documentary films, its influence on expressing events within the film, and the psychological and artistic interaction with the audience.

ЗВУКОРЕЖИССУРА В УЗБЕКСКОМ КИНО: ОТ ТРАДИЦИЙ К СОВРЕМЕННЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ

Д.Б.Агзамов – *старший преподаватель*
Национальный институт эстрадного искусства имени Батыра Закирова при Государственной консерватории Узбекистана

Таянч сўзлар: ўзбек киноси, товуш режиссёрлиги, кинематография тарихи, товуш технологиялари, рақамли трансформация.

Ключевые слова: узбекское кино, звукорежиссура, история кинематографа, звуковые технологии, цифровая трансформация.

Key words: uzbek cinema, sound engineering, cinema history, sound technologies, digital transformation.

Звукорежиссура в узбекском кинематографе представляет собой уникальный синтез традиционных музыкальных традиций и современных технологических достижений.

История звука в узбекском кино неразрывно связана с культурным наследием региона, где музыка и звук всегда занимали особое место в художественном самовыражении. Истоки профессиональной звукорежиссуры в Узбекистане восходят к 1920-30-м годам, когда первые звуковые картины начали появляться на экранах. Однако настоящий расцвет наступил в послевоенные годы, когда в Ташкенте была создана мощная производственная база для кинематографа. В этот период формировалась особая «узбекская школа» звукового оформления, впитавшая в себя:

1. Богатые традиции макомного искусства и народной музыки
2. Опыт советской кинематографической школы
3. Уникальные природные звуковые ландшафты региона.

Особенностью узбекского подхода всегда было органичное соединение технологических возможностей с глубоким пониманием акустических особенностей национальных инструментов и вокальных традиций. Если в 1960-е звукорежиссеры работали с примитивными по современным меркам шумовыми машинами и магнитофонами, то сегодня они осваивают виртуальные студии и пространственный звук.

Этот переход от аналоговых технологий к цифровым не был простым - 1990-е годы стали временем испытаний для всей кинематографической отрасли. Однако именно в этот сложный период начали закладываться основы современной звукорежиссуры, когда молодые специалисты, обучавшиеся за рубежом, стали привносить новые подходы и технологии.

Современный этап развития (2010-2020-е) характеризуется:

- Активным внедрением международных стандартов звукового производства
- Возрождением интереса к аутентичным звуковым традициям
- Появлением нового поколения технически подкованных специалистов
- Созданием современной образовательной базы в профильных вузах

Данная статья прослеживает эту увлекательную эволюцию через призму конкретных технологий, фильмов и профессиональных биографий, показывая, как узбекская звукорежиссура сохраняет свою идентичность в условиях глобализации кинематографа.

1. Звук в узбекском кино: советское наследие

В 1960–1980-е годы звукорежиссура в Узбекистане развивалась в рамках